34. 6. E. 1

PORTVS ICCIVS IVLII CAESARIS DEMONSTRATVS

PER

IOAN. IAC. CHIFFLETIVM
PHILIPPI IV. Hiſpaniarum Regis &
Sereniſſimæ Infantis ISABELLAE CLARAE
EVGENIAE Medicum Cubicularium.

Editio ſecunda, aucta & recenſita.

ANTVERPIAE,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
M. DC. XXVII.

FRONTE EXILE NEGOTIVM,
ET DIGNVM PVERIS PVTES:
AGGRESSIS LABOR ARDVVS,
NEC TRACTABILE PONDVS.

Terentianus Maurus.

Digitized by Google

ILL^MO EXCELL^MOQVE
DOMINO
D. GASPARI DE GVZMAN
COMITI DE OLIVARES
DVCI DE SANLVCAR,
PHILIPPO IV.
REGI CATHOLICO
A CONSILIIS STATVS ET BELLI,
CVBICVLARIORVM DECVRIONI,
REGIO EQVILI PRAEFECTO, ETC.

ERAM Dunkercæ, in extremis hominum Morinis, anno proximè elapſo, in comitatu Sereniſſimæ Principis Dominæ meæ, cùm ipſa Portum Mardiccium (ante annos quinque, indicante

 Ioan-

Digitized by Google

Ioanne Gamelio, deteĉtum) armaret Claſſe Regiâ; cuius aſpectu hoſtes territi, ipſo etiam æthere militante, ventiſque iactantibus nauigia inter decumanos fluctus, fuſi ſunt, & in fugam turpem conuerſi. Videbam per hoc Nauale, amplum, profundum, tutum, multis ſæculis incognitum, & per Sereniſſimam ISABELLAM inſtauratum, Britannici Freti Imperium PHILIPPO IV. Regi Maximo Nepoti ſuo reſtitutum: è quo nempe inexpugnabili ceruicibus hoſtium munimento Naues Regiæ excurſiones faciunt in omne Oceani latus, Geſſoriaco & Zuino minitantur, nec non Rutupinis oſtreis, imò & Orbi toti.

Portus Oceano pridem abſorpti vetuſtatem ſolâ famâ iactabant accolæ. Ego verò dum anquiro propiùs, totumque littus

littus Morinorum circumſpicio, nanciſcor, (per Militares æui Romani Vias, & alia critiria) Portum hunc, illum ipſum eſſe ICCIVM, è quo Iulius Cæſar cum claſſe pluſquam octingentarum nauium in Britanniam ſoluit, Inſulæ Fretique Britannici imperium ſibi aſſeruit. Cuius Imperatoris Romani veſtigia, multis obliterata ſæculis, ſubodorata ISABELLA Heroina noſtra, (adſtante AMBROSIO SPINOLA Duce tot victorijs inclyto) Nauale vndis ſepultum detexit, opere & arte militari elaborauit, Claſſem inſtruxit, hoſtes fudit.

Portus amplitudinem ſecuritatemque dumtaxat admirati ſunt qui viderunt. Ego prætereà proprium venerandæ antiquitatis decus, genuinam Cæſareæ nobilitatis laudem reſtituo illi Nauali,

Digitized by Google

ſub auſpicijs tuis, DVX EXCELLENTISSIME, vt hanc felicitatem eò maiorem indices Regi inuictiſſimo, quam Amita ISABELLA ipſi peperit. Video equidem Te, iuſſu naturæ, in graui luctu conſtitutum, ob vnicæ Filiæ tuæ recens & acerbum funus: verùm in hac ærumnâ, quantumuis magnâ, (ſcio) non permittes tempeſtati nauem tuam; clauum tenebis, & magnis experimentis probatâ virtute tuâ vtêris. Solatia tibi non deerunt in Deo, in amicis, in exemplis. Fortaſſis & in hoc PORTV, quem offero, ſi vela contrahas, & pauliſper conquieſcas, dolorem tuum poteris demulcere: ſcilicet, poſt ſupremæ Aulæ munera, quæ obeſſe non ſolent, quò minùs liberè bonis faueas, litteratos manſuetè amplectaris. Hæc tibi mens, hoc conſilium, à ſuauiſſimâ Pallade tuâ, ſed

ſed & à feliciſſimo Genio tuo: à quo ſi mihi vel tantillum lucis affulſerit,

Attingam ſolium Iouis, & Cæleſtibus æquer.

Diu vale. Madriti Kalendis Auguſti, M. DC. XXVI.

deuotiſſimus

Ioannes Iacobus Chiffletius.

DVX

Digitized by Google

DVX *primùm* ITINERARIA OMNIVM REGIONVM, *quibus bellum geritur, debet habere præſcripta; ita vt locorum interualla, non ſolùm paſſuum numero, ſed &* VIARVM *qualitates perdiſcat, per compendia, diuerticula, montes: flumina ad fidem deſcripta conſideret: vſque eò, vt ſolertiores Duces* ITINERARIA PROVINCIARVM, *in quibus neceſsitas gerebatur, non tantùm annotata, ſed etiam* PICTA *habuiſſe firmentur; vt non ſolùm conſilio mentis, verùm etiam aſpectu oculorum* VIAM *profecturis eligerent.* Vegetius lib.3. de Re milit. cap. 6.

Digitized by Google

PORTVVM MORINORVM, ICCII, & GESSORIACI, per VIAS MILITARES antiqua deſcriptio.

1 Portus Iccius vlterior, *Mardic.*
2 Agger arenoſus Portum operiens, *le Banc.*
3 Portus Iccius citerior, *Sitiu.*
4 Promontorium Iccium, *Vaten.*
5 Æſtuaria, ſiue Vada.
6 Caſtellum, *Caſſel.*
7 Via Militaris ducens ad Portum Iccium.
8 Aliæ viæ Militares Antonino memoratæ.
9 Teruana, *Teroane.*
10 Minariacum, *Eſterre.*
11 Virouiacum, *Veruic.*
12 Geſſoriacum, *Bologne.*
13 Dubris, *Douure.*
14 Rutupiæ, *Richborrow*, propè *Sandwich.*
15 Menapij.
16 Morini propriè dicti.
17 Oromanſaci.
18 Geſſoriacus pagus.

Digitized by Google

VIDEBIS
PORTVM QVIETISSIMVM OMNIVM,
QVOS AVT NATVRA POSVIT IN TVTELAM
CLASSIVM, AVT ADIVVIT MANVS:
SIC TVTVM, VT NE MAXIMARVM
QVIDEM TEMPESTATVM FVRORI
LOCVS SIT.

Seneca in Conſolatione ad Marciam.

Digitized by Google

PORTVS ICCIVS IVLII CAESARIS DEMONSTRATVS PER IO. IAC. CHIFFLETIVM.

CAPVT PRIMVM.

Morini populi qui, & vnde dicti: poſtremi Galliarum, & extremi hominum exiſtimati: vltimi Gallorum à Cæſare bello petiti.

MORINOS, Galliæ Belgicæ fuiſſe populos, ex Cæſare, Strabone, Plinio, Ptolemæo, alijſque ſatis conſtat; & ex eo vel maximè, quòd ipſi in primâ omnium Belgarum contra populũ Romanum coniuratione, XXV. millia armatorum pro communis patriæ tuitione polliciti ſunt. Guilielmus Camdenus antiquâ Celtarum linguâ ſic appellatos contendit, quaſi MARINOS, ſiue maris accolas: *quia*, inquit, *mare Britannicè* MOR *vocatur: hinc qui maritimam Galliæ regionem Angliæ proxi-*

Cæſar lib. 2. Belli Gal.

In Britanniâ.

mam olim inſederunt, Morini ſuâ linguâ dicebantur.

Vulgò tamen recepta eſt eorum opinio, qui à paludibus, quæ *Moeren* Belgis, Morinos dictos volunt, quaſi *Moringos*, Belgicè *Moeringen*, paludanos, ſiue qui circa paludes commorantur. Et verè non ſolùm æuo Cæſaris *continentes ſiluas &* PALVDES *habebant*, ſed hodieque non exiguas habent, quibus vocabulum commune *Moere*. Inter Neoportum, Dunkercam, Vinocibergam & Furnam, adhuc ſupereſt magna palus, vulgò dicta *Groote Moere*; aliæ item in Guinenſi Comitatu, inter Caletum, Guiſnas, & Ardeam; minores circa Ipras, & paſſim per Flandriam.

Lib. 3.

Continebat verò antiqua Morinorum prouincia, quidquid hodie diœceſibus Iprenſi, Audomarenſi, & Bononienſi comprehenditur; habebatque finitimos ab Oriente Menapios, à Meridie Atrebates & Neruios, à Septemtrione & Occaſu cingebatur Oceano. Hinc Vibio Sequeſtro, de Europæ gentibus, Morini dicuntur *Oceano iuncti*; Æthico in Coſmographiâ, *gentes Oceani Occidentalis*. Morinorum terram D. Paulinus[a] *orbis extremam* vocat. Morini Pomponio Melæ[b] *vltimi Gallicarum gentium* crediti: Plinio[c] *hominum vltimi. Cadurci*, inquit, *Caleti, Ruteni, Bituriges, vltimiq; hominum exiſtimati Morini, imò verò Galliæ vniuer-*

[a] Epiſt. 2. ad Victric.
[b] Lib. 3. cap. 2.
[c] Lib. 19. cap. 1.

vniuerſa vela texunt. Virgilio *extremi hominum*, 8. Æn.
vbi dona populorum oblata Auguſto triumphanti recenſet:

—— *Euphrates ibat iam mollior vndis,*
Extremiq́ hominum Morini, Rhenuſq́ bicornis.

Cerda ad illum locum, cùm Morini verè non ſint extremi terrarum, ἀγχιάλους interpretatur, hoc eſt *littorales*; eo modo quo ea quæ Homerus dixit πείρατα γαίης, *extrema terræ*, Euſtathius ex Appione docuit eſſe τὰ πρὸς τῇ κατὰ Νεῖλον θαλάσσῃ, *quæ ſunt vicina mari iuxta Nilum*. Quemadmodum & Æſchylo vrbs Canopus ἐσχάτη χθονός, *terræ vltima:* Homero item Æthiopes ἔσχατοι ἀνδρῶν, *vltimi virorum:* & Hiſpanis pars quædam Gallæciæ Oceano proxima, *fines terræ*. Verùm ego Morinos *vltimos hominum* dictos puto, quaſi extremos reſpectu vrbis Romæ, in ipſo Romano Orbe, hoc eſt à Romanis cognito, domitoque; *quia* (vt inquit Dio) *primis Græcorum Romanorúmque, ne eſſe quidem Britanniam compertum fuit*. Ooſtenda vrbs Morinorum ad Oceani fretum, triennali obſidione clara, Belgicè ſonat *finem* ſiue *terminum Orientis*. Solinus appoſitè: *Finis erat Orbis, ora Gallici littoris, niſi Britannia inſula qualibet amplitudine nomen penè Orbis alterius mereretur*. Florus de Cæſare: *Quamuis toto Orbe diuiſa, ta-*

Odyſ. 4. / Odyſ. 1. / Cap. 35. / Lib 3.

 men

men qui vinceret habuit Britannia. Claudianus:

——— *Noſtro diducta Britannia mundo.*

Eumenius ad Conſtantium Imp. poſt recuperatam Britanniam à Carauſij & Allecti tyrannide: *Gloriare verò tu Cæſar inuicte, alium te Orbem terrarum reperiſſe.* Hegeſippus de Claudio Imp. *In Romanorum nomen elementa etiam tranſierunt, in quos etiam tranſiuit Orbis terrarum, qui Romano Imperio clauditur & definitur, denique à pleriſque* ORBIS ROMANVS *appellatur. Nam ſi verum quæramus, terra ipſa infra Romanorum Imperium eſt, ſuper quam progreſſa Romana virtus vltra Oceanum, alterum ſibi Orbem quæſiuit: & in Britanniâ remotâ à confinio terrarum, nouam ſibi inuenit poſſeſſionem.* Denique inſignis Poëta, apud Ioſephum Scaligerum in Catalectis, de freto Britannico:

Qui nunc Oceanus GEMINOS *interluit* ORBES,
Pars eſt Imperij, terminus antè fuit.

Cæſar Gallis omnibus ſubactis præter Morinos, eos etiam bello aggredi voluit, legibuſque Romanis ſubdere: res ei ſucceſſit eo modo, quo ipſe narrat, his verbis: *Eodem ferè tempore Cæſar, etſi propè* Lib 3.
exacta iam æſtas erat, tamen quòd omni Galliâ pacatâ, Morini Menapijq́; ſupererant, qui in armis eſſent, neque ad eum vmquam legatos de pace miſiſſent; arbitratus id bellum celeriter confici poſſe, eò exercitum adduxit,

duxit, qui longè aliâ ratione ac reliqui Galli bellum gerere inſtituerunt. Nam quòd intelligebant, maximas nationes, quæ prælio contendiſſent, pulſas ſuperataſq; eſſe, continentéſque SILVAS *ac* PALVDES *habebant, eò ſe ſuaq; contulerunt. Ad quarum initium ſiluarum cùm perueniſſet Cæſar, caſtraq; munire inſtituiſſet, neque hoſtis interim viſus eſſet; diſperſis in opere noſtris, ſubitò ex omnibus partibus ſiluæ euolauerunt, & in noſtros impetum fecerunt. Noſtri celeriter arma ceperunt, eoſq; in ſiluas repulerunt, & compluribus interfectis, longiùs impeditioribus locis ſecuti, paucos ex ſuis deſiderauerunt. Reliquis deinceps diebus Cæſar ſiluas cædere inſtituit: & ne quis inermibus imprudentibuſq; militibus ab latere impetus fieri poſſet, omnem eam materiam quæ erat cæſa, conuerſam ad hoſtem collocabat, & pro vallo ad vtrumque latus exſtruebat. Incredibili celeritate, magno ſpatio paucis diebus confecto, cùm iam pecus atque extrema impedimenta à noſtris tenerentur, ipſi denſiores ſiluas peterent; eiuſmodi tempeſtates ſunt conſecutæ, vti opus neceſſariò intermitteretur, & continuatione imbrium, diutiùs ſub pellibus milites contineri non poſſent. Itaque vaſtatis omnibus eorum agris,* VICIS AEDIFICIISQVE *incenſis, Cæſar exercitum reduxit, & in Aulercis, Lexouijſq;, reliquis item ciuitatibus, quæ proximè bellum fecerant, in hibernis collocauit.*

Digitized by Google

CAPVT II.

Prima Iulij Cæſaris in Britanniam profectio è littore Morinorum, è quo breuiſſimus in Inſulam illam traiectus.

POSTMODVM rebus in Galliâ proſperè geſtis, Cæſar iterùm peruenit ad Morinos; indeque Oceanum reſpexit, & Britanniam, ad quam erat breuiſſimus ab illo littore traiectus. Claſſe igitur inſtructâ, vel vindictæ de Britannis, qui Gallis auxilia ſubminiſtrauerant, ſumendæ cauſſâ accenſus, (vt ipſemet, & Strabo;) vel Britannicarum margaritarum ſpe, quarum magnitudinem & pondus exigere ſolebat, illectus, (vt Suetonius;) vel gloriæ cupiditate flagrans, & orbe Romano non contentus, nouum cogitans (vt alij tradunt) anno ante CHRISTVM natum LIV. Britanniam aggreſſus eſt. Rogerus Baconus in libro de Arte & naturâ, fabulatur, Cæſarem, ſpeculis in orâ Gallicâ diſpoſitis, arteque catoptricâ, quę ſpecies latentes multiplicat, portus & nauigationem exploraſſe. Verùm ad hæc cognoſcenda (vt ipſe ſcribit) C. Voluſenum cum longâ naui præmiſit; mandauitque, vt exploratis omnibus rebus, ad ſe quamprimùm reuerteretur. Interim ipſe naues vndique ex finitimis

Lib. 4.

mis regionibus,& quam ſuperiore æſtate ad * Veneticum bellum fecerat claſſem,ad littus Morinorum iuſſit conuenire. Ibi cùm nouarum nauium parandarum cauſsâ moraretur, Morinorum magnâ ex parte legati ad eum venerunt, qui ſe de ſuperioris temporis conſilio excuſarent,quòd homines barbari, & Romanæ conſuetudinis imperiti, bellum Pop.Rom. feciſſent, ſeque ea quæ ipſe imperaſſet, facturos pollicerentur. Hoc ſibi ſatis opportunè accidiſſe Cæſar arbitratus, quòd neque poſt tergum hoſtem relinquere volebat;neque belli gerendi, propter anni tempus,facultatem habebat; neque has tantularum rerum occupationes, ſibi Britanniæ anteponendas iudicabat, magnum his numerum obſidum imperat: quibus adductis, eos in fidem recepit. P. Sulpicium Rufum legatum cum eo præſidio, quod ſatis eſſe arbitrabatur, PORTVM tenere iuſſit. Tum contractis nauibus circiter LXXX. onerarijs, ad duas legiones tranſportandas, tertiâ ferè vigiliâ ſoluit, Equiteſque in VLTERIOREM PORTVM progredi, & naues alias XVIII. conſcendere, ac ſe ſequi iuſſit: ab quibus cùm paullò tardiùs eſſet adminiſtratum, ipſe horâ circiter diei quartâ cum primis nauibus Britanniam attigit: quo in itinere videtur non fuiſſe vltra horas quinque. Pugnatum hinc inde acri-

* De Vannes en Bretagne.

ter; Britanniq́ue prælio victi, legatos de pace ad Cæſarem miſerunt, & obſides dederunt. Poſt diem quartum quàm eſt in Britanniam ventum, firmatâ pace, naues XVIII. quæ Equites ſuſtulerant, ex SVPERIORE PORTV leni vento ſoluerunt; quæ cùm iam in conſpectu eſſent, tempeſtate in Occaſum abreptæ, ægrè continentem Galliç recuperarunt. Eâdem nocte accidit vt eſſet Luna plena: quæ dies, maritimos æſtus maximos in Oceano efficere conſueuit; vnde factum vt longas naues in aridum ſubductas æſtus compleret, & onerarias ad anchoras deligatas tempeſtas ita afflictaret, vt ad nauigandum omnino inutiles eſſent. Hinc Britanni, cùm iam Equites, naues, & frumentum Romanis deeſſe intelligerent, rebellionem fecerunt. Commiſſo iterùm prælio Cæſar hoſtes in fugam coniecit, plures occidit, & ædificia longè latéque incendit. Statim legati ab hoſtibus miſſi ad Cæſarem de pace venerunt: his Cæſar numerum obſidum, quem anteà imperauerat, duplicauit, eoſq́ue in continentem adduci iuſſit: & quòd propinquâ die æquinoctij, infirmis nauibus, hiemis nauigationem ſubeundam non exiſtimabat, ipſe idoneam tempeſtatem nactus, paullò poſt mediam noctem naues ſoluit, quæ omnes incolumes ad continentem peruenerunt:

Digitized by Google

runt : ex his onerariæ duæ EOSDEM PORTVS, quos reliquæ, capere non potuerunt, ſed paullò infrà delatæ ſunt : quibus ex nauibus cùm eſſent expoſiti milites circiter CCC. atque in caſtra contenderent, Morini, quos Cæſar in Britanniam proficiſcens pacatos reliquerat, ſpe prædæ adducti, primò non ita magno ſuorum numero circumſteterunt, ac ſi ſeſe interfici nollent, arma ponere iuſſerunt; cùm illi orbe facto ſeſe defenderent, celeriter ad clamorem, hominum circiter millia VI. conuenerunt : quâ re nuntiatâ, Cæſar omnem ex caſtris equitatum ſuis auxilio miſit. Interim milites Cæſaris impetum hoſtium ſuſtinuerunt, atque ampliùs horis quatuor fortiſſimè pugnauerunt, pauciſque vulneribus acceptis, complures ex ijs occiderunt. Poſteà verò quàm equitatus in conſpectum venit, hoſtes abiectis armis terga verterunt, magnuſque eorum numerus eſt occiſus. Cæſar poſtero die T. Labienum Legatum cum ijs legionibus, quas ex Britanniâ reduxerat, in Morinos, qui rebellionem fecerant, miſit : qui cùm propter ſiccitates paludum, quò ſe reciperent non haberent; quo perfugio ſuperiore anno fuerant vſi; omnes ferè in poteſtatem Labieni venerunt. At Q. Titurius & L. Cotta Legati, qui in Menapiorum fines legiones duxerant, omnibus

Digitized by Google

eorum agris vaſtatis, frumentis ſuccißis, ædificiiſque incenſis, quòd Menapij omnes ſe in denſißimas ſiluas abdiderant, ad Cæſarem ſe receperunt. Cæſar in Belgis omnium legionum hiberna conſtituit. eò duæ omnino ciuitates ex Britanniâ obſides miſerunt, reliquæ neglexerunt. His rebus geſtis, ex litteris Cæſaris, dierum xx. ſupplicatio à Senatu decreta eſt.

CAPVT III.

Altera Cæſaris cum magnâ claſſe in Britanniam expeditio, è COMMODISSIMO PORTV *Morinorum* ICCIO.

Cæſ. lib. 5. DISCEDENS ab hibernis Cæſar in Italiam, legatis, quos legionibus præfecerat, imperauit, vti quamplurimas poſſent hieme naues ædificandas, vetereſque reficiendas curarent. Earum modum formamque demonſtrauit; ad celeritatem onerandi, ſubductioneſque, paullò fecit humiliores, quàm quibus mediterraneo mari vti conſuetum eſſet; atque ideò magis, quia propter crebras commutationes æſtuum, minùs magnos ibi fluctus fieri cognouerat: ad onera, & ad multitudinem iumentorum tranſportandam, paullò latiores, quàm quibus in reliquis vterentur maribus:

Al. cod. magis magnos

bus: has omnes ACTVARIAS (hoc eſt, *quæ remis agerentur*, teſte Liuio) imperauit fieri; quam ad Lib. 38. rem humilitas multum adiuuat.

Conſtitutis deinde in Italiâ rebus, conuentibuſque peractis, in citeriorem Galliam reuerſus eſt Cæſar, atque inde ad exercitum profectus. Eò cùm veniſſet, circuitis omnibus hibernis, ſingulari militum ſtudio, in ſummâ rerum omnium inopiâ, circiter DC. eius generis, cuius ſuprà formam demonſtrauerat, naues, & longas XXVIII. inuenit inſtructas; neque multum abeſſe, quin paucis diebus deduci poſſent. Collaudatis militibus, atque ijs qui negotio præfuerant, quid fieri vellet oſtendit; atque omnes ad PORTVM ICCIVM conuenire iuſſit, *quo ex portu commodiſſimum in Britanniam traiectum eſſe cognouerat, circiter millium paſſuum* XXXX. *à continenti*: huic rei, quod *Al. cod.* XXX. ſatis eſſe viſum eſt militum, relinquit. Inde cum legionibus expeditis quatuor, & Equitibus DCCC. in Treuirorum tumultuantium fines excurrit; apud quos conſtitutis rebus, iterùm ad PORTVM ICCIVM cum eiſdem legionibus peruenit: ibi cognouit naues XL, quæ in Meldis factæ erant, tempeſtate reiectas tenere curſum non potuiſſe, atque eódem vnde erant profectæ relatas; reliquas paratas ad nauigandum, atque omnibus rebus inſtru-

ctas inuenit. Eódem equitatus totius Galliæ conuenit, numero millium IV. Principeſque ex omnibus ciuitatibus: ex quibus perpaucos, quorum in ſe fidem perſpexerat, relinquere in Galliâ, reliquos obſidum loco ſecum ducere decreuerat, quòd abſens motum Galliæ verebatur. Erat vnà cum ceteris Dumnorix Æduus, rerum nouarum cupidus & imperij, magni animi, & magnæ inter Gallos auctoritatis: ille precibus omnibus à Cæſare petere contendit, vt in Galliâ relinqueretur, partim quòd inſuetus nauigandi mare timeret, partim quòd religionibus ſeſe diceret impediri. Poſteaquã id obſtinatè ſibi negari vidit, omni ſpe impetrandi ademptâ, Principes Galliæ ſollicitare, ſeuocare ſingulos, hortariq́ue cœpit, vt in continenti remanerent; metu territare, non ſine cauſſâ fieri, vt Gallia omni nobilitate ſpoliaretur; id eſſe conſilium Cæſaris, vt quos in conſpectu Galliæ interficere vereretur, hos omnes in Britanniâ tranſductos necaret. Sic impeditis omnium animis Dumnorix cum Equitibus Æduorum à caſtris, inſciente Cæſare, domum diſcedere cœpit: quâ re nuntiatâ, Cæſar profectione intermiſſâ, atque omnibus rebus poſtpoſitis, magnam partem equitatus ad eum inſequendum miſit, retrahiq́ue imperauit; ſi vim faceret, neque parêret, interfici iuſſit;

iuſſit; nihil hunc, ſe abſente, pro ſano facturum arbitratus, qui præſentis imperium neglexiſſet. Ille autem reuocatus, reſiſtere, ac ſe manu defendere, ſuorumque fidem implorare cœpit: ſæpè clamitans liberum ſe, liberæque ciuitatis eſſe: illi, vt erat imperatum, circumſiſtunt, & hominem interficiunt, at Ædui Equites ad Cæſarem omnes reuertuntur.

His rebus geſtis, Labieno in continente cum tribus legionibus Equitumque millibus duobus relicto, vt PORTVS tueretur, & rei frumentariæ prouideret, quæque in Galliâ gererentur, cognoſceret, & conſilium pro tempore & pro re caperet; ipſe cum legionibus quinque, & pari numero Equitum, quem in continente reliquerat, ad Solis occaſum naues ſoluit, & leni Africo prouectus, mediâ circiter nocte, vento intermiſſo, curſum non tenuit, & longiùs delatus æſtu, ortâ luce, ſub ſiniſtrâ Britanniam relictam conſpexit: tum rurſus æſtus commutationem ſecutus, REMIS contendit, vt eam partem Inſulæ caperet, quâ optimum eſſe egreſſum ſuperiore æſtate cognouerat; quâ in re, militum virtus admodum laudanda fuit, qui vectorijs, grauibuſque nauigijs, non intermiſſo REMIGANDI labore, longarum nauium curſum adæquauerunt. Acceſſum eſt ad Britanniam,

niam,omnibus nauibus,meridiano ferè tempore, (ſexdecim circiter horis itinere emenſo) neque in eo loco hoſtis eſt viſus; quia (vt poſteà Cæſar ex captiuis comperit) cùm magnæ naues eò conueniſſent, multitudine nauium Cæſaris perterritæ, quæ cum annotinis, priuatiſque, quas ſui quiſq; commodi cauſsâ fecerat, ampliùs DCCC. vnà erant viſæ,timore à littore diſceſſerant,ac ſe in ſuperiora loca abdiderant. Quæ in Britanniâ exinde egerit, fusè perſequitur Cæſar: nos in PORTV ICCIO,Geographis hactenus incomperto,hærebimus; eumque per Militares Vias, & alia critiria,demonſtrare conabimur.

CAPVT IV.

De Portu Iccio Julij Cæſaris,quâ parte littoris Morinorum olim ſitus fuerit,variæ opiniones.

ICCIVM portum, & Icium promontorium, Ptolemæo Ἴκιον ἄκρον, contendit Goropius Becanus dictum à Cimbrico IC SI,quod eſt,*ego video*; *vel quia*,inquit,*diligenter pharus illa,quam Aumanum vocant, id eſt antiquum monitorem, nautis eſſet inſpicienda*;*vel quia ex hoc monte Britannia clarè cerneretur*. Scrickius *Iſsium portum* ſcribit, quaſi *Iſpoort*, quod eſt Belgis *portus ad inſulam*, ſcilicet *Albio-*

Albionem. Ioannes Iucundus Veronenſis *Itium* legit (vt Strabo Gręcè Ἴτιον) deducitq́; ab *itando*, ſeu *eundo*. In manuſcripto Cæſaris codice bibliothecæ S. Ioannis Morinenſis apud Ipras, reperi *Iticium*, in alijs pleriſque *Iccium*, & *Jcium*. Ad *Jtium* lepidè alludentes aliqui, pro *Caleto*, *Calitium* dixerunt, vt voce vnicâ populos *Caletes*, & *portum Itium* ſimul complecterentur. In eâ ſententiâ fuit Remondus Marlianus in Indice ad Cæſarem: *Iccius portus*, ait, *inter Belgas Morinis Oceanoq́; mari finitimus eſt; Ambianis & Atrebatibus proximus; à continenti Britanniæ, quam Angliam dicimus,* XXX. *millibus paſſuum diſtans, & traiectui commodiſſimus, cui ad dexteram Zelandia inſula, Hollandia, & Flandria; ad ſiniſtram autem Comitatus, qui dicitur Pontus, Picardiæ pars, & Normanniæ Ducatus; ex oppoſito verò Anglia, conſiſtunt. Oppidum eſt illic populorum, quibus Caletum nomen eſt; id adiecto Jccij portus nomine, vt quibuſdam placet, Calitium nuncupatur.* Marlianum ſecuti ſunt Meyerus, Vigenereus, & plerique alij. Verum Hoſpitalius Galliæ Cancellarius (referente Camdeno) aſſeruit Caletum non eſſe locum antiquum; quippe ante Philippi Comitis Bononienſis æuum (viuebat anno M. CC. XX.) mœnibus minimè cinctum; nec vſpiam legi aliquos inde in Britanniam

Libro 4. Geogr.

In Cãtic

Digitized by Google

ſoluiſſe ante illa tempora. Et quod attinet ad commoditatem portus Caletenſis, *ſatis conſtat*, (ait Libro 2. German. cap. 28. Cluuerius) *annis ſuperioribus adeò incommodum fuiſſe, vt manu arteq́ commodiorem efficere, incolæ opus habuerint, mole productâ è ſabulo tam fluido, quod venti pariter vndæq́ in portum prouehunt, vti nihil incolis certius videatur, quàm paucis abhinc annis obſtructum iri portum.* Neque eſt quòd Caletes populos æuo Cæſaris ibi habitaſſe putes; ſedes illorum fuit in regione Franciæ, dictâ *le Caux*: vnde (Morinis grauiter à Romanis afflictis, & Atrebatum imperio ſubiectis) amne Canchæâ tranſgreſſo, occuparunt agros, vbi nunc eſt Comitatus Bononienſis & Guineſij, Caletúmque oppidulum, indito gentis ſuæ nomine, condiderunt; ad quod nullæ terminantur militares Romanorum viæ, vbi portus æuo Cæſaris nullus, ſequentibus incommodiſſimus fuit.

Iccium igitur alibi, quàm ad Caletum, quærendum exiſtimauit Camdenus, ad *Vitſan* ſcilicet, inferiùs prope *Blacneſſe*, *verbo* (inquit) *ab Itio non abludente*. Huc omnes ex Britanniâ tranſmiſiſſe, & inde in eâdem ſoluiſſe, ex hiſtorijs Anglicis obſeruatum ſcribit; vſque adeò, vt Ludouicus Iunior Rex Franciæ, cùm Thomam Cantuarienſem religiosâ peregrinatione inuiſeret, apud Sanctum

ctum illum demiſſiſſimè ſupplex interceſſerit, vt inter *Vitſan*, & *Douer*, nemo naufragio periret; quaſi hinc inde, eo tempore, commodiſſimus fuerit traiectus. Verùm ibi, contra diſtantiam à Cæſare notatam, fretum maximè coarctatur,

Vixq; manet portu tuta carina ſuo.

P. Merula, leuiſſimâ coniecturâ, vult Iccium portum Oceano hauſtum eſſe, nudamque eius memoriam & appellationem extare, fortè in vico, qui prope Bononiam, ad mare, vernaculè dicitur *Portet*, quaſi *portus Jtius*, κατ' ἀποκοπήν. Coſm. lib. 3. tim.

Index locorum præfixus veteri Cæſaris manuſcripto, cœnobij S. Ioannis Morinenſis, *Iccium portum* vertit *Stapulam*, vulgò *Eſtaple*, in Comitatu Bononienſi. Codex Cæſaris manuſcriptus linguâ Gallicâ exaratus, in Inſulenſi bibliothecâ Societatis IESV, *portum Bononienſem* interpretatur pro Iccio. Auctor libelli de Statu Germaniæ ante Caroli Magni imperium, editi Auguſtę Vindelicorum, anno M. D. LXXIX. vbi agit de veteribus Flandriæ incolis, *Geſſoriacum* cum *Iccio portu* confundit; vnde perſuaſum videtur Marco Velſero, ad fragmentum Tabulæ itinerariæ, Iccium portum, eumdem eſſe cum Geſſoriaco, quod conſtituit ad Bononiam.

In tantâ opinionum varietate, Pontus Heute- Lib. 1. Belg. c

rus ingenuè fatetur, ex veteribus Auctoribus docere ſe non poſſe, quo loco Iccius portus olim fuerit; benè quidem quòd ſub imperio ac ditione Morinorum, & inde breuiſſimum commodiſſimumque in Britanniam fuiſſe traiectum: vbi autem mare continenti aliquid addiderit, aut abſtulerit, faciliùs aſſeri, quàm doceri; & id non minùs olim in Britanniâ, quàm apud Belgas vſu veniſſe potuiſſe.

Nos ſententiam noſtram dicemus paucis, per quam corruent omnes priores, quippe quæ in portubus, vel nouis, vel Cæſarianæ claſſis incapacibus, ϛοχαϛικῶς dumtaxat Iccium collocarunt.

CAPVT V.

Viæ militares Morinorum, ducentes ad Portus, Iccium & Geſſoriacum.

ROMANI Terrarum Orbem imperio ſuo adiectum per vias publicas partiti ſunt, quas olim vocauerunt Regias, Conſulares, Prætorias & Libro 15. c. vlt. Militares. *Primùm Pœni dicuntur lapidibus vias ſtrauiſſe* (ait Iſidorus) *poſteà Romani per omnem penè Orbem diſpoſuerunt, propter rectitudinem itinerum, & ne plebs eſſet otioſa.* Lib. 41. Auctor eſt Liuius, Q. Fuluium Flaccum & A. Poſthumium Albinum

num Cenſores, anno Vrbis conditæ DLXXX. vias ſternendas ſilice in vrbe, & extra vrbem glareâ ſubſtruendas, marginandaſque, primos omnium curauiſſe. Scribit Plutarchus, Iulium Cæſarem Appiæ curatorem factum, plurimum pecuniæ in eam impendiſſe. Auguſtus, deſumptâ ſibi Flaminiâ viâ Arimino tenus muniendâ, reliquas triumphalibus viris ex manubiali pecuniâ ſternendas diſtribuit, quò faciliùs vndique Vrbs adiretur: ita vt meritò ſic exclamarit ſcriptor æqualis Dionyſius: *Ego ſanè in tribus magnificentiſsimis operibus Romæ, & è quibus maximè apparent illius imperij opes, pono Aquæductus,* VIARVM MVNITIONES, *Cloacarum ſtructuras: neque id ſolùm ad vtilitatem eiuſmodi operum reſpiciens, ſed etiam ad impendij ſumptuumq; modum.* Vt verò in Hiſpaniâ, Italiâ, Germaniâ, Angliâ, ſic etiam in Galliâ, Romanæ huius magnitudinis notæ ſuperſunt, VIAE MILITARES: *quæ id miraculi præſertim habent* (inquit Carolus Bouillus) *quòd ſublimiores ſint vicinis vndique agris, quòd inter inſignia Galliæ oppida rectiſsimū iter conficiunt, quòd ſilicinis lapillis, qui etiam vicinis agris deſint, ſternantur; adeò vt vel ab humo ebulliuiſſe ſilices, vel ab æthere ſublimi eos pluiſſe, vel aliâ quam humanâ manu & operâ, vndecumq; toto Orbe lectos, in eiuſmodi viarū ruderationē, quis demiretur.*

Sueton Aug.

Libro d Halluci Gal. no mi. c. 23

D 3 Mori-

Morinis Romanum iugum expertis, viæ non defuerunt; quarum beneficio, ad loca per Romanos culta & frequentata, quaſi manu deducemur. Sic deſcriptæ exſtant in Antonini Itinerario.

A Durocortoro Geſſoriacum.

Sueſſionas	M. P. XXXVII.	Soiſſons.
Nouiomagum	M. P. XXVII.	Noyons.
Ambianos	M. P. XXXIV.	Amiens.
Pontes	M. P. XXXVI.	Pontieu.
Geſſoriacum	M. P. XXXVIIII.	Bologne.

A Portu Geſſoriacenſi Bagacum vſque, M. P. LXXXIII. *ſic:*

Teruannam	M. P. XVIII.	Teroane.
Caſtellum	M. P. VIII.	Caſſel.
Virouiacum	M. P. XVI.	Veruick.
Tornacum	M. P. XVI.	Tornay.
Pontem Scaldis	M. P. XII.	Eſcaupont.
Bagacum	M. P. XII.	Bauay.

A Caſtello per compendium Tornacum vſque, M. P. XXVIII. *ſic:*

Minariacum	M. P. XI.	Eſterre.
Tornacum	M. P. XVII.	Tornay.

A Caſtello Coloniam.

Minariacum	M. P. XI.	Eſterre.

Neme-

Nemetacum	M.P.XIX.	Arras.
Camaracum	M.P.XIIII.	Cambray.
Bagacum	M.P.XVIII.	Bauay.

Ad Geſſoriacum portũ geminas hîc habes vias; ad Iccium, adhuc nullas. Habe vnam ex Auctoribus rerum Flandricarum. Ita primò Meyerus: *Ex ijs* (Morinorum vijs) *vna ex Atrebatibus, Stegriaco, Caſletoq; ad* MARE *ducit, multiſq; etiamnum locis lapide ſtrata cernitur.* Marchantius deinde: *Per Stegram, Caſletúmque, via regia, vetúſque, opus vel Romanorum, vel Brunechildis Francorum Reginæ, vt volunt Chronica Bertiniana, multis locis etiamnum ſaxis compacta, ex Atrebatibus ad* MARE *ducit.* addit Gramayus: *Verſus Caletum, & portum Iccium, &* MARE. Rectè *verſus portum Iccium, &* MARE, non item, *verſus Caletum.* E tribus enim vijs regijs, quæ à Teroanâ, Minariaco, & Virouiaco concurrunt ad Caſtellum, media continuatur in illam quartam, quę rectà ducit ad Mardiccium oppidum, & ad mare contiguum, vbi adhuc hodie habes in arenoſis collibus, ſpeculatoriam turrim antiquiſſimam, ad quam PORTVS ICCIVS, Tom. 1.

Deprenſis olim ſtatio tutiſſima nautis.

Viam illam incolæ vulgò vocant *Steeneſtrate*, & *Heyrſtrate*, quaſi dicas *ſtratam lapideam*, & *ſtratam exercituum. Stratam* quidem à ſternendo, vt Lati-

Latinè Beda & Iſidorus militares vias, *ſtratas* extulerunt. *Stratam lapideam*, quòd glareâ & ſilice ſtrata eſſet; vt Tuſculana & Albana, de quibus ſic Tibullus ad Meſſalam:

Libro 1. eleg. 8.

Namque opibus congeſta tuis, hîc glarea dura
Sternitur, hîc aptâ iungitur arte ſilex.

Stratam exercituum, quòd per eam exercitus in Britanniam traiecturi, ad portum Iccium deducerentur. Modum quo per publica itinera milites incedebant, placet hîc adijcere ex D. Ambroſio:

Serm. 5. in Pſalm. 118.

Miles cùm ingreditur viandi ordinem, non ipſe diſponit ſibi, nec pro ſuo arbitrio VIAM *carpit, nec voluntaria captat compendia, ne recedat à ſignis; ſed* ITINERARIVM *ab Imperatore accipit, & cuſtodit illud: præſcripto incedit ordine, cum armis ſuis ambulat,* RECTAq; VIA *conficit* ITER, *vt inueniat commeatuum ſibi parata ſubſidia: ſi alio ambulauerit itinere, annonam non accipit, manſionem paratam non inuenit; quia Imperator ijs iubet hæc præparari omnia qui ſequuntur, nec dextrâ nec ſiniſtrâ à præſcripto itinere declinant; meritoq; non deficit, qui Imperatorem ſuum ſequitur: moderatè enim ambulat; quia Imperator non quod ſibi vtile, ſed quod omnibus poſſibile conſiderat, ideoq; & ſtatiua ordinat. Triduo ambulat* EXERCITVS, *quarto requieſcit die: eliguntur ciuitates in quibus triduum, quatriduum, & plures interponuntur*

Digitized by Google

ponuntur dies ; ſi aquis abundant, commercijs frequentantur ; & ita ſine labore conficitur ITER, *donec ad eam vrbẽ perueniatur, quæ quaſi Regalis eligitur, in quâ feſſis* EXERCITIBVS *requies miniſtratur.*

Extat etiamnum hodie celebris illa via, Casleto ducens ad Mardiccium, multis locis adhuc integra, quibuſdam interrupta, vbi ad paranda ædificia, glaream & ſilices ruſtici effoderunt. In eâ mediâ ferè, ſuperſunt rudera caſtri dicti *Peenhoue*, in quibus reperti non ſemel

——*virides obductâ ærugine nummi.*

Eam porrò viam, *vicinalem* non fuiſſe, ſed verè *militarem* & *communem*, quòd ad MARE duceret, clarè colligitur ex his Paulli I. C. verbis: *Inter vicinales vias*, inquit, *& ceteras vias militares hoc intereſt, quòd viæ militares exitum ad* MARE, *aut in vrbem, aut in flumina publica, aut ad aliam viam militarem habent: harum autem vicinalium viarum diſſimilis eſt conditio; nam pars earum, in militares vias exitum habet, pars ſine vllo exitu intermoriuntur.* Lib. 3. de Loc. & itin. public.

Quî verò inſignis hæc via Mardiccia in Itinerario Antonini omiſſa? Fortaſſis cùm illud primò deſcriptum eſt, iam deſierat frequentari, graui aliquâ acceptâ labe, puto ſub Veſpaſiano, per Ciuilem Batauum, de quo ſic Tacitus: *Ciuilem immenſùm vniuerſa Germania extollebat, ſocietate nobiliſ-* Hiſt. 4.

E ſimis

ſimis obſidum firmatâ. Ille (vt cuique proximum) vaſtari Vbios, Treuiroſq́, & aliâ manu Moſam amnem tranſire iubet, vt Menapios & MORINOS, *&* EXTREMA GALLIARVM *quaterent: acta vtrobique præda.*

Me vide Veſont. p. 1. c. 35. Adde, quòd in eodem Antonini Itinerario, oppidorum, *Magetobriæ* in Sequanis ſoli Cæſari memoratæ, *Alexiæ* & *Bibractes* in Æduis nulla mentio; ad quæ tamen militares viæ ducebant; fortè quia iampridem exciſorum, & æquatorum ſolo.

CAPVT VI.

Mardiccium oppidum maritimum Vetus, à militari viâ ducente ad Mare denominatum: Portum Mardiccium eſſe Iulij Cæſaris PORTVM ICCIVM.

MARDICCIVM (nunc viculum maritimum) celebre olim Flandriæ fuiſſe oppidum, conſtans eſt fama, cui adſtipulantur Belgici ſcriptores Marchantius, Oudeguerſtius, Guicciardinus. In Polyptico Diœceſis antiquæ Morinenſis, in Decanatu de Borbork, cenſetur, *Eccleſia de Mardicke ad collationem ſeu præſentationem Abbatis S. Vinoci Bergenſis:* nunc facta eſt Diœceſis Audomarenſis. Rer. Flãd. tom. 1. Meyerus eius initia refert ad tempora Regis Francorum Clodionis, cùm ageretur ſalutis

lutis annus quadringenteſimus quadrageſimus quintus: *Adducor facilè vt credam*, ait, *Aldenborg, Rodenborg*, *Turholt*, MARDICK, *& Burborck, cum alijs nonnullis, primos Flandrorum vicos, caſtellaq; eâ tempeſtate extitiſſe.* Antiquius huius loci veſtigium videtur ſupereſſe in Notitiâ vtriuſque Imperij, vbi in editis exemplaribus legitur: *Sub diſpoſitione viri ſpectabilis, Ducis Belgicæ ſecundæ, Equites Dalmatæ* MARCIS, *in littore Saxonico.* Fortè *Marcis*, facili errore deſcribentium, pro *Mardicis.* Lucas Torrius antiquitatis patriæ cultor & admirator ſedulus, legiſſe ſe aſſerit in optimæ notæ manuſcripto codice MACIS: quidni breuiatâ voce pro MARDICIS? ſanè oppidi huius nomen variè in Auctoribus & chartis veteribus ſcriptum reperitur, vbi modò *Mardicam* & *Mardicas*, modò *Mardiccium* & *Mardiciacum* habes: nec in toto littore Flandrico (quod *Saxonicum* tunc vocabant) locus antiquus, quod ſciam, vllus extat, nomine ad *Marcis*, aut ad *Macis*, ſic breuiatum, magis accedens. Oram Oceani Belgicam occupauerant Saxones, Valentiniano & Valente III. Coſs. ex Marcellino: quos deinde Valentinianus (referente Oroſio) *gentem in Oceani littoribus, & paludibus inuijs* (Morinorum ſcilicet) *ſitam, virtute atque agilitate terribilem, in Romanos fines eruptiones*

Lib. 28

Libro 7 cap. 31.

Digitized by Google

meditantem, in Francorum finibus oppreſsit. Rurſus
Æmilius. anno DCCLXXXIII. victi à Carolo Rege Saxones, traducti ſunt magno numero in Belgicam, Oceani orâ ad incolendum eis datâ, iuſſoque tu-
Meyerus. tari eam Lyderico maris Præfecto, quem *Almyralum* appellabant. Siffridus Danorum Dux, idem littus deprædatus eſt anno ſalutis DCCCCXXVIII. Denique Normannorum Dux Guilelmus anno DCCCCXLIII. oppida Flandriæ maritima combuſſit, & adæquauit ſolo. Mardiccium oppidum tunc dirutum credimus, quod abſque muris reædificatum, furori Anglorum iterùm ceſſit, anno MCCCLXXXIII. Maxima illi quondam celebritas à portu veteri eiuſdem nominis; de quo ſic Meyerus Rerum Flandricarum tomo primo: *Sub Caſtellanorum item imperio fuiſſe credimus omnem oram maritimam, vbi nunc Brucburgus, Grauelinga, Bergiacum, Dunkerca, cum* MARDICIACO VETERI PORTV *ruinis collapſo, ortis non procul nouis portubus Dunkercâ & Grauelingâ.* Idem tomo nono: MARDICA *portus dirutus.* Et Gramayus in Dunkercâ: *Portus Dunkercæ licet anguſtior, & intrare volenti, propter breuia & areolas ſuſpectus; tamen ex* MARDICIACI *& Longobardorum Idæ declinationibus non obiter cœpit aſſurgere.* Vulgò Flandrorum effertur *Mardick,* quaſi *maris dickam,* ſiue *maris*

maris aggerem dicas; credo à militari viâ ad Oceanum ducente. Meminerunt priſcæ leges *reparationis publici aggeris*. L. 2. C. De im nemini conc. Ammianus Marcellinus *aggerem itinerarium*, & *aggeres publicos* dixit pro militaribus vijs. Lib. 19 Similiter Apollinaris ad librum ſuum:

ANTIQVVS *tibi nec teratur* AGGER, Car. 24
Cuius per ſpatium ſatis vetuſtis
Nomen Cæſareum nitet columnis.

Idem in Epitaphio aui ſui:

Verum poſt patruos, patremq́, carmen
Haud indignus auo nepos dicaui;
Ne fors tempore poſthumo viator
Ignorans reuerentiam ſepulchri,
TELLVREM *tereres* INAGGERATAM.

Iſidorus diſertè: AGGER *eſt media ſtrata eminentia, coaggeratis lapidibus, vel glareâ aut ſilicibus ſtrata, ab aggere, id eſt coaceruatione dicta, quam Hiſtorici* VIAM MILITAREM *dicunt*. Libro 1 cap. vlt. Hinc apud Tacitum, *Agger via Poſthumia*, & Virgilium,

Qualis ſæpè VIAE *deprenſus in* AGGERE *ſerpens.* 5. Æneid

Aggerabant porrò lapidibus vias illas, quæ per loca decliuia, paludoſa, & humida ferebantur. Strabo: *Strauerunt & vias exciſis montibus, vallibus repletis, vt currus vehere poſſint, & ſuſcipere nauium onera.* Galenus de Traiano: *Vias Traianus refecit, partes quidem earum, quæ humidæ ac lutoſæ erant, la-* Libro 9. Meth. c.

 pidibus

pidibus ſternens, aut editis egeſtionibus exaltans. Dio
Libro 68. de eodem: *Strauit paludes Pontinas lapidibus, exſtruxitq́ iuxta vias ædificia, ponteſq́ magnificos.* Tacitus,
1. Annal. de viâ Domitiâ in Germaniâ: *Auguſtus is trames, vaſtas inter paludes, quondam à L. Domitio aggeratus.*

Opera ſolidiora ad alluuiones aquarum & æſtuum reciprocationes ferendas, vocabant *Aggeres marini operis*; quales fuere illi, quos ad mare Tyrrhenum in Latio, non procul ab Ardeâ, Impp. Antoninus Heliogabalus & Alexander Mammææ filius extruxerunt, teſte hac veteri epigraphâ:

IMP. CÆS. M. AVR.
ANTONINVS
PIVS. FELIX. AVG.
PONTIF. MAX. GERM. MAX.
TRIB. POTEST. IIII. IMP. V.
COS. IV. PROCOS. P. P. ET
M. AVRELIVS
ALEXANDER
GERM. MAX. DACICVS. MAX.
PRINCEPS. IVVENTVTIS
LITVS. VICINVM. VIÆ SEVERIANÆ
ADSIDVIS. MARIS. ADLVENTIS
FLVCTIBVS. AD. LABEM. RVINÆ

LABE-

LABEFACTATVM. AGGERIBVS
MARINI. OPERIS. A. FVNDAMENTIS
VT. PERICVLVM. COMMEANTIBVS
ABESSET. EXTRVI. CVRARVNT.

Via noſtra militaris *de Mardic*, marini operis aggerem bellè ſonat, olim medijs in æſtuarijs conſtituta, glareâ & ſilicibus firmiſſimè inſtrata, ducenſque (per vicum *Steene*, ſic à ſaxis denominatum) rectà ad oppidum eiuſdem nominis & portum *Mardic*: quem ſi Latinè efferas, aptiſſimè MARDICCIVM dixeris; & demptâ priore ſyllabâ, ICCIVM, portum Iulio Cæſari memoratum inuenies, quem hactenus nemo Geographorum repperit. Sic res ipſas venari cogimur & indagare, nominum coniecturis: quæ ſi à cognitione noſtrâ pellerentur, politioris litteratuæ pars gratior à nobis exularet. Verùm alia critiria ſententiæ noſtræ firmandæ adijciamus.

Iulius Cæſar libro quarto de Bello Gallico, vbi iter in Britanniam meditabatur, ſic ait de ſeipſo: *Ipſe cum omnibus copijs in Morinos proficiſcitur, quòd inde erat* BREVISSIMVS *in Britanniam* TRAIECTVS. *Huc naues vndique ex finitimis regionibus, & quam ſuperiore æſtate ad Veneticum bellum fecerat claſſem, iubet conuenire.* Loquitur ibi Cæſar de vniuerſo littore Morinorum, à quo haud dubiè

breuior

breuior eſt traiectus in Britanniam, quàm à vicinis oris, ſeu dextris, ſeu ſiniſtris, aliorum populorum. Breuiſſimum Freti ſpatium obſeruatum eſt inter *Vitſanum*, & promontorium inſulæ vulgò *Thenaſſe*, iuxta vicum S. Margereti; ſed nauibus traiectus hinc inde nullus datur, importuoſo littore vtrobique. Cùm igitur venit ad Morinos Cæſar, à quibus erat breuiſſimus in Britanniam traiectus, in toto illo littore PORTVS quæſiuit, qui maximam ſoluendi & appellendi præberent commoditatem: talemque nactus eſt Iccium; de quo ſic ille libro quinto: *Collaudatis militibus, atque ijs qui negotio præfuerant, quid fieri velit, oſtendit; atque omnes* (naues) *ad* PORTVM ICCIVM *conuenire iubet, quo ex portu* COMMODISSIMVM *in Britanniam* TRAIECTVM *eſſe cognouerat, circiter*
Al. XXX. *millium paſſuum* XXXX. *à continenti.* Ecce commodiſſimum portum Morini littoris, *Iccium*: quem fuiſſe *Mardiccium* noſtrum, operæ pretium eſt vt oſtendamus.

Commodiſſimus eſt portus Mardiccius, Primò, quia in extremâ ſuâ orâ

Littus habet ſolidum, quod nec veſtigia ſeruet,
Nec remoretur iter, nec opertum pendeat algâ.

Secundò, verſus mare tegitur arenoſo aggere (*bancum* nominant) qui vndarum pelagi exurgentis fran-

frangens impetum, fidam tutamque nauibus ſtationem facit,

——pacatas remouens Aquilonibus vndas,
Vnde exarmatum terris cingentibus æquor
Clauditur, & placidam diſcit ſeruare quietem.

Tertiò, Naues Cæſaris *propter magnitudinem niſi in alto conſtitui non poterant*, ipſomet teſte, libro quarto. Portus Mardiccius magnam altitudinem aquę perpetuò continet, ſex, octo, decem, & duodecim cubitorum, tranquillo etiam mari, & recedente æſtu; quo accedente longè magis intumeſcit. Magnitudo verò nauium Cæſaris colligitur ex ſequentibus. Ipſe libro citato: *Naues circiter* LXXX. *onerarias coëgit, quot ſatis eſſe ad duas legiones tranſportandas exiſtimabat.* Legio tunc temporis erat quinque millium peditum, & quingentorum vel ſexcentorum Equitum: quæ geminata ſi partiaris in octoginta naues, centum vigintiquinq; pedites cum Equitibus quindecim habebis in ſingulis: annon magnis? Libro eodem, in primo reditu è Britanniâ. *E duabus nauibus onerarijs, quæ eoſdem Portus, quos reliquæ, capere non potuerunt, ſed paullò infrà delatæ ſunt, egreßi ſunt milites circiter trecenti.* quibus ſi adiungas nautas, & militũ mancipia, numerũ minoribus nauigijs longè imparem comperies.

Quartò, Cùm primùm venit ad Morinos Cæ-

ſar, conuocatis ad ſe vndique mercatoribus, qui eſſent *ad maiorum nauium multitudinem idonei portus* in Britanniâ, ſedulò inquiſiuit. Athenæus ex Cottâ, claſſem eius mille nauium fuiſſe ſcribit: ipſemet libro quinto fatetur fuiſſe *amplius octingentarum, quarum multitudine perterriti hoſtes littus reliquiſſent*; eas omnes ad portum Iccium (tam vlteriorem hunc, quàm citeriorem, de quo nos infrà) conuenire iuſſit.

Portus Mardiccius Morini littoris, & verò Gallici totius ampliſſimus eſt, ſoluſque Cæſarianæ claſſis capax; cui perbellè quadrent laudes, quas portui Lunæ Strabo attribuit, his verbis:
Libro 5. *Maximus & pulcherrimus portus eſt, multos inter ſe portus amplectens, magnæ profunditatis vniuerſos, vſque adeò vt omnium qui maris teneant imperium, facilè fieret receptaculum, tum latè patentis pelagi multos per annos.*

Quintò, His omnibus militaris via (de quâ nos antè) adijcienda eſt è Caſtello: quæ quidem cùm ante Iulium Cæſarem iam extaret, & Iccio portui nomen daret, illam ſaltem lapide ſterni ipſum curauiſſe veroſimile eſt, ad Equitum & vehiculorum commoditatem, temporiſque in emetiendo itinere maiorem breuitatem; qualem in viâ Domitiâ Statius laudauit hoc carmine:

Hic

Hic quondam piger axe vectus vno,
Nutabat cruce pendulâ viator,
Rodebatq́ rotas maligna tellus,
Et plebs in medijs Latina campis,
Horrebat mala nauigationis.
Nec curſus agiles, ſed impeditum
Tardabant iter orbitæ tacentes,
Dum pondus nimium querens, ſub altâ
Repit languida quadrupes ſtaterâ.
At nunc quæ ſolidum diem terebat,
Horarum VIA *facta vix duarum.*

Sextò, Ad commoditatem portus Mardiccij, accedit ſitus eius in Morinis, Menapiorum conterminis, vbi *Jtium*, ſeu *Jcium*, Cæſaris nauale Strabo ponit libro quarto de Britanniâ: *Quatuor ſunt vſitati è continente in Inſulam traiectus* (inquit) *nimirum ab oſtijs fluminum Rheni, Sequanæ, Ligeris & Garumnæ. Qui à Rheni partibus traijciunt, ij non ex ipſo ſoluunt oſtio, ſed à* MORINIS, MENAPIORVM CONTERMINIS; *apud quos eſt etiam* ITIVM, *quo nauali vſus eſt D. Cæſar, in eam tranſmittens inſulam: noctu autem ſoluit, & poſtridie circa quartam horam appulit ad inſulam, nauigatione* CCCXX. *ſtadiorum confectâ.*

Menapij populi (qui ſub Diocletiano Imp. Carauſium Tyrannum orbi dederunt) ripas Rheni

fluminis primùm incoluere, à quibus tandem per Teucteros & Vſipetes pulſi, limitanei Morinis

Libro 4. fuerunt. *Menapijs* (inquit idem Strabo) *continuantur in orâ maritimâ Morini.* Sequebantur in eodem littore Oromanſaci, & Geſſoriacus pagus.

Libro 4. cap. 17. Plinius: *A Scaldi incolunt extera* (id eſt oram maritimam) *Toxandri pluribus nominibus: deinde Menapij, Morini, Oromanſaci, iuncti pago, qui Geſſoriacus vocatur.* Mardiccius portus ſitus eſt inter Menapios & Oromanſacos, in Morinis propriè dictis, quà Menapijs cõtermini ſunt, vt indicauit Strabo; vnde κατ' ἐξοχὴν dictus eſt *Portus Morinus*

Libro 3. apud Florum. vbi ſic de Cæſare: *In Britanniam tranſit mirâ celeritate: quippe cùm tertiâ vigiliâ* MORINO *ſoluiſſet à* PORTV, *minùs quàm mediâ die inſulam ingreſſus eſt.* Atque ob illum Cæſaris in Britanniam traiectum, *Britannici* cognomentum

Libro 4. cap. vlt. Plinius illi portui adiecit, agens de vniuerſæ Europæ menſurâ: *Eſt autem ipſius Italiæ* (latitudo) XII. XX. *M. ad Alpes. Vnde per Lugdunum ad* PORTVM MORINORVM BRITANNICVM, *quà videtur menſuram agere Polybius*, XI. M. LXVIII.

Denique traiectum à portu Iccio in Britanniam, vulgati Cæſaris codices faciunt circiter

In Notis ad Cæſ. XXX. millium paſſuum: libri melioris notæ (aſſerente Brantio) XXXX. Anguſtior pars freti eſt

XXII.

XXII. milliarium Anglicorum, quæ totidem millibus paſſuum Romanorum æquiualent: proximus traiectus inter Caletum & Dubrim, eſt XXVIII. milliarium: traiectus inter Bononiam & Dubrim, XXXII. milliarium, vt Cluuerius à nautis conſtanti ore didicit. Ad quæ interualla, ſi traiectum à portu Mardiccio Dubrim vſque, vbi Cæſar appulit, proportione metiamur, iuſtâ Cæſaris menſurâ, inter vtrumque portum XXXX. milliaria inueniemus, quæ CCCXX. ſtadijs Strabonis benè reſpondent, pro vnoquoque milliari (vt ſolet à Geometris) octona ſtadia computando.

CAPVT VII.

De citeriore Portu, ſiue Sinu Iccio, infra Audomaropolim; Æſtuarijs: Vadis: Promontorio Icio, & natantibus Inſulis.

SAT firmis rationibus, ni fallor, docuimus, Icium Iulij Cæſaris portum, eumdem fuiſſe cum portu noſtro Mardiccio: ſupereſt vt oſtendamus Iccium fuiſſe duplicem, & geminas habuiſſe ſtationes, quibus tantus nauium magnarum numerus exciperetur. Cùm primùm peruenit ad Morinos Cæſar, *P. Sulpicium Ruffum Legatum, cum eo præſidio quod ſatis eſſe arbitrabatur,* Libro 4

PORTVM *tenere iuſsit.* Deinde, *nactus idoneam ad nauigandum tempeſtatem, tertiâ ferè vigiliâ ſoluit, Equiteſq́; in* VLTERIOREM PORTVM *progredi, & naues conſcendere, ac ſe ſequi iuſsit.* Portum hunc *vlteriorem*, paullò pòſt *ſuperiorem* vocat: *His rebus pace firmatâ, poſt diem quartum, quàm eſt in Britanniam ventum, naues* XVIII, *quæ Equites ſuſtulerant, ex* SVPERIORE PORTV *leni vento ſoluerunt.* Superior hic portus, aliàs vlterior, citeriorem arguit, ſiue inferiorem: vtrumque numero multitudinis iunctim extulit Cæſar, in primo è Britan-

Libro 4. niâ reditu, libro quarto: *Ipſe idoneam tempeſtatem nactus, paullò poſt mediam noctem naues ſoluit, quæ omnes incolumes ad continentem peruenerunt. Ex his onerariæ duæ* EOSDEM PORTVS, *quos reliquæ, capere non potuerunt, ſed paullò infrà delatæ ſunt.* Et li-

Libro 5. bro quinto in ſecundâ profectione: *His rebus geſtis, Labieno in continente cum tribus legionibus & Equitum millibus duobus relicto, vt* PORTVS *tueretur, & rei frumentariæ prouideret,* &c. *ipſe cum legionibus quinque, & pari numero Equitum, quem in continente reliquerat, ad ſolis occaſum naues ſoluit.*

Vlterior portus in ipſo littore Oceani, fuit Mardiccius, de quo nos antè: Citeriorem colloco infra Audomaropolim, vbi quondam

Concaua vallis erat, quâ ſe dimittere riui

Aſſue-

Digitized by Google

Aſſuerant pluuialis aquæ;tenet ima Lacunæ
Lenta ſalix,vluæq; leues,iunciq; paluſtres,
Viminaq; & longæ paruâ ſub arundine cannæ.

Sententiæ noſtræ fauet Abrahamus Ortelius ad topographicam tabulam Arteſiæ, vbi oppidum S. Audomari fuiſſe *Portum*,ſiue *Sinum Iccium* conatur demonſtrare: *Sancti Audomari oppidum* (inquit) *olim fuiſſe Oceani portum, atque ſinum maris latiſſimum, vel prææalta littora, quæ ipſam Ciuitatem quaſi cingunt, demonſtrant; aliaq; innumera argumenta, & antiquitatis veſtigia, quæ apertè terram adiacentem ſalo mariq; ſubfuiſſe, vel nullo loquente conuincunt; necnon conſtans in hodiernum diem fama declarat. Quinimò & nomen vetus Ciuitatis, quod* Sitiu *eſt (nam S. Audomari recens eſſe, nemo eſt qui neſciat) id arguit, quaſi dicas ſinum, vel portum Itium: ipſumq; portum apud Morinos fuiſſe, quos Virgilius & Lucanus extremos hominum vocant. Hæc prætereà ita ſe habere, plurimis argumentis, tam ex tranſitu, quàm ex reditu Cæſaris è Britanniâ, attentus Lector facilè deprehendet. Nec ſpatium triginta millium paſſuum, aut circiter, quo ibi inſulam à continenti diſtare ſcribit, quò minùs id crediderim, impedimento eſſe poteſt, cùm maris æſtus (maximè in tantâ loci anguſtiâ) facilè aut addat, aut detrahat.* Vera ſunt quæ refert Ortelius de veteri nomine, ſitu, famâ:

In Theat. Orbis.

Digitized by Google

famâ: qui ſanè, ſi vtrumque portum à Cæſare indicatum detexiſſet, & huic citeriori, vlteriorem Mardiccium adiecиſſet, hîc actum ageremus. Ortelij rationibus addunt etiam incolæ, in locis illis repertas anchoras; oſtenduntque paſſim in illo tractu conchas marinas,

Et quas Oceani refluum mare lauit arenas.

Nec propterea credendum eſt, altum ibi fuiſſe Oceanum, qui hercle plus inuehi oris Flandriæ, quàm auehi conſueuit: teſtes ſunt, portus Zuinus prope Sluſam, Lombardiſidæ iuxta Neoportum, noſter Mardiccius, alijque in illo littore,

—— quorum confinia Pontus
Abſtulit, & mediâ tellurem reppulit vndâ.

Vadoſum ibi dumtaxat fuit mare, quod *æſtuaria* faciebat; hoc eſt, loca quæ maris acceſſu vndis replebantur, & eiuſdem receſſu rurſus vacua fiebant. De ſimilibus apud Cauchos Plinius elegan-

Libro 16. cap. 1. ter: *Sunt verò, ait, in Septemtrione viſa nobis gentes Cauchorum, qui maiores minoréſque appellantur. Vaſto ibi meatu, perpetuis bis dierum noctiumque ſingularum interuallis, effuſus in immenſum agitur Oceanus, æternam operiens rerum naturæ controuerſiam; dubiumque terra ſit, an pars maris. Illic miſera gens tumulos obtinet altos, vt tribunalia ſtructa Manibus, ad experimenta altiſſimi æſtus, caſis ita impoſitis; naui-*

nauigantibúſque ſimiles, cùm integant aquæ circumdata; naufragis verò, cùm receſſerint, fugientéſque cum mari piſces, circa tuguria venantur. Loca illa vehementi commotione fluctuum reciprocorum oppleta, LACVS vocabant. Dio de Druſo: *Rheno in* Libro 54. *Oceanum deuectus, Friſios perdomuit; & cùm per* LACVM *in Chaucorum fines traijceret, in periculum incidit, nauibus, maris refluxu, in ſicco deſtitutis.* Tacitus de Germanico: *Ipſe impoſitas nauibus qua-* Annal. 1. *tuor legiones per* LACVS *vexit.* Idem paullò pòſt *mare vadoſum* appellat: *Germanicus legionum, quas nauibus vexerat, ſecundam & quartamdecimam, itinere terreſtri P. Vitellio ducendas tradit, quo leuior claſſis* VADOSO MARI *innaret, vel reciproco ſideret. Vitellius primùm iter ſiccâ humo, aut modicè allabente æſtu, quietum habuit: mox impulſu Aquilonis, ſimul ſidere æquinoctij, quo maximè tumeſcit Oceanus, rapi agíque agmen, & opplebantur terræ. eadem freto, littori, campis facies; neque diſcerni poterant incerta ab ſolidis, breuia à profundis.*

Morinorum littus totum, æſtuante mari olim fuiſſe immerſum, præter communem famam, colligo ex Annalibus Flandriæ Iac. Meyeri, tribus locis. Anno primùm DXXXI: *Eâ ferè tempeſtate* Libro 1. *tota Flandria Mempiſcus vocabatur, exceptâ orâ littorali, quam non Flandriam, ſed* FLANDRAS, *hoc eſt*

G TER-

TERRAS AESTVARIAS *nominabant*. Quid clarius? Deinde anno M. LIII: *Timore Henrici quarti* (Imperatoris) *Balduinus* (Princeps in Flandriâ occidentali) *magnam duxit foſſam pertinentem à Comitatu Lenſenſi vſque ad* MARE, *ne poſthac tam facilè alicui Imperatori in interiorem Flandriam pateret irruptio. Eam foſſam à nomine ſuo Boulanam appellaſſe dicitur:* FOSSAM NOVAM *nunc vocant Flandri. Ipſa hodie Atrebates eâ parte à Flandris, linguámque Gallicam à Teutonicâ diſterminat*. Ingens iſte canalis adhuc extat, non procul à Teroanâ, è cuius fundo ſæpenumerò educuntur partes anchorarum, aliaque ferramenta nautica, certiſſima argumenta & indicia vicini olim & adluentis Oceani. Hic autem effoſſus dicitur à Balduino vſque ad MARE, hoc eſt vſque ad ICCIVM SINVM, ad quem per vada & æſtuaria intumeſcens pertingebat Oceanus.

Idem Meyerus, anno M. C. LXVI. *Thomas Archiepiſcopus Cantuarienſis, ab Henrico Rege Angliæ iniuriâ eiectus, Graulingam in Flandriam applicuit; primùmq́; traiectâ* MORA PALVDE, *ad Clarimareſci, inde ad Diui Bertini peruenit monaſterium*. A Graulingâ portu (qui tunc recèns conditus in pago D. Willebrordi) traiecit ſcilicet D. Thomas per æſtuaria, ſiue paludoſa loca, quæ MORAS Bel-

Belgæ vocant (vbi nunc Brucburgus, hoc eſt *caſtrum paludis*) ad Clarimareſcum Ciſtertienſis & inde ad Bertinianum Benedictini inſtituti monaſteria, ambo ſita in aquoſo illo fundo, quondam *Sitiu* dicto, nunc parte quadam habitabili reddito, vbi tunc paſſim

——— *celebres mergis fulici ſque paluſtribus vnda.*

Ceterùm priſca illa æſtuaria inter vtrumque portum Iccium, vlteriorem & citeriorem, non obſcurè nobis indicauit Cæſar, dum naues ſuas, pro expeditione Britannicâ ſecundâ, *ad celeritatem onerandi*, SVBDVCTIONESq́, *paullò fieri iuſſit humiliores*; ad exemplum Venetarum, de quibus ipſe libro tertio: *Carinæ aliquantò planiores, quàm noſtrarum nauium, quò faciliùs Vada, deceſſumq́ Aeſtus excipere poſſent.* Namque vadoſum littus omne dubium eſt, Libro 5.

——— *quod terra, fretúmque*
Vindicat alternis vicibus, cùm funditur ingens
Oceanus, vel cùm refugis ſe fluctibus aufert.

Quemadmodum autem *deduci* dicuntur naues per mare ad nauigandum; ita dicuntur *ſubduci*, hoc eſt per vadoſa loca trahi, *aut in interiorem portus partem* (ait Hotmanus) *aut in aridum, vel refectionis, vel munitionis cauſſâ.* In Notis ad Cæſ.

Subducturus claſſem Cæſar (per fluuium tunc

æſtuaria præterlabentem, qui nunc per Grauelingam in mare influit) à portu citeriore, ſiue Sinu Iccio, ad vlteriorem Mardiccium; planas carinis voluit habere naues, quæ minuente æſtu, in vadis minimè afflictarentur: atque, vt leuior eſſet claſſis, Equites (qui Caſtelli in præſidio erant) in vlteriorem portum per aggerem militarem progredi, & naues conſcendere, ac ſe ſequi iuſſit.

Inter vtrumque portum, vadoſo iſti mari imminebat *Promontorium Icium*, Ptolemæo Ἴκιον ἄκρον, è conſpectu Cantij, Albionis promontorij. Idipſum fuiſſe reor montem illum, quem fortè, quòd vadis Itianis immineret, *Vatenum* nominarunt. Guicciardinus multa antiquitatis monumenta inibi effodi annotauit; ibique olim fuiſſe creditur pharus, ex aduerſo alterius in monte Dubrenſi poſitæ, cuius rudera admodum attenuata ſuperſunt. Vatenum montem vndequaque priſca æſtuaria ambiebant; exindeque aurâ ſerenâ Britannia clarè conſpicitur.

Nunc in toto illo tractu mutata eſt penitus rerum facies, obnoxia miſerandæ ſublunarium rerum conditioni, quam apud Ouidium Pythagoras ſic expreſſit:

15. Metamorphoſ. *Nil equidem durare diu ſub imagine eadem*
Crediderim: ſic ad ferrum veniſtis ab auro

Sæcula:

Sæcula: ſic toties verſa eſt fortuna locorum.
Vidi ego quod fuerat quondam ſolidiſſima tellus,
Eſſe fretum: vidi factas ex æquore terras:
Et procul à pelago CONCHAE *iacuêre* MARINAE:
Et vetus inuenta eſt in mõtibus ANCHORA *ſummis:*
Quodq́; fuit campus, vallem decurſus aquarum
Fecit, & eluuie mons eſt deductus in æquor:
Eq́; paludoſâ, ſiccis humus aret arenis:
Quæq́; ſitim tulerãt, ſtagnat a paludibus, hument.
Hic fontes natura nouos emiſit, & illic
Clauſit; & antiquis tam multa tremoribus orbis
Flumina proſiliunt, aut exſiccata reſidunt.

Lacus Morinorum magnam partem nunc exhauſti ſunt, ipſeque Oceanus tam artificioſis vaſtiſque molibus ſeptus, vt incolæ in ſicco iam pænè ſint poſiti, neque tempeſtatum metuant irruptiones. Ea felicitas ipſis, ab aggeribus, repagulis, cataractis; maximè verò ab arenoſis collibus, quos veteri voce Clitiphonis, apud Plutarchum, DVNAS vocant. Ex ijs quæ ſuperſunt aliquot locis Moris, ſiue paludibus, magnâ induſtriâ per foſſas, & molendina, aqua latè ſtagnans educitur, vt mãſueſcat fundus, & habitationi aptus reddatur. Libro de Flumin.

In lacubus prope Audomaropolim, extra ſuburbium Aquilonare (vbi olim ſinus Iccius) vidimus inſulas natatiles, non abſimiles illi, quam

6. Metamorph. puerperio Latonæ claram, Ouidius *leuem* & *erraticam* vocauit. Sunt veluti quædam craſſiores & tomentoſæ culcitræ, è muſco denſo, aëre multo diſtento compactæ, cui radicularum fibris aquatica gramina ſunt intexta, quæ pratenſem virorem exhibent. Nutritur maſſa tota tenui terræ limo, qui expreſſione factâ manu ſe prodit. Sic prata ſunt ſine fundo, inſulæ ſine ſolo, quæ tamen veterina ferunt, & homines. Non raró innaſcuntur ijs alni, ſaliceſque lætæ frondibus, quas exſcindere ſolent coloni, ne ventis actæ dimoueant loco inſulas, ſub quibus per vimina firmo ſolo alligatis, tempore brumali, ac etiam æſtiuo, numeroſi piſces latent, gelu deuitantes, & calorem, à quibus vtilitas dominis. Vinculis vimineis ſolutæ, non tantùm ventis, ſed etiam contis quò libeat impulſæ dimouentur, vt *Calaminæ* in Lydiâ Plinio memoratæ, ſed & ad ictus modulantium pedum contremiſcunt, vt aliæ in Nymphæo dictæ *Saltuares*. Sereniſſima Princeps Iſabella quadraginta ad minimum Nobilibus, quà feminis quà viris, è comitatu ſuo ſtipata, in vnâ earum aliquamdiu ſtetit, ac per aquas deuecta eſt; quin & ibi rogata pateram ori admouit, vbi ſcilicet Carolus V. auus, Philippus II. pater, & Albertus maritus aliàs vinum libarant.

CA-

CAPVT VIII.

Geſſoriacum pontibus ab Auguſto cum Bononiâ iunctum, à quo Claudius Imp. in Britanniam ſoluit, alium fuiſſe à Portu Iccio, ſæculiſq; poſterioribus ſolitariè dictum Bononiam: Præſidia Romanorum ad vtriuſque Portus tuitionem.

EXPEDITIONEM vnam omnino ſuſcepit, eamque modicam, Claudius Imperator; cùm decretis ſibi à Senatu ornamentis triumphalibus, leuiorem maieſtati principali titulum arbitraretur, velletque iuſti triumphi decus: vnde acquireret, Britanniam potiſſimùm elegit; neque tentatam vlli poſt D. Iulium, & tunc tumultuantem ob non redditos transfugas. Huc cùm ab Oſtiâ nauigaret, vehementi Circio bis pænè demerſus eſt, prope Liguriam, iuxtaque Stœchadas inſulas. Quare à Maſſiliâ GESSORIACVM vſque pedeſtri itinere confecto, inde tranſmiſit: ac ſine vllo prælio, aut ſanguine, intra pauciſſimos dies, parte inſulæ in deditionem receptâ, ſexto quàm profectus erat menſe, Romam redijt, triumphauitque maximo apparatu. Ad cuius ſpectaculum commeare in vrbem, non ſolùm Præſidibus Prouinciarum permiſit, verùmetiam exulibus quibuſdam; Sueton in Claudio.

dam; atque inter hoſtilia ſpolia naualem coronam faſtigio Palatinæ domus, iuxta Ciuicam, fixit, traiecti & quaſi domiti Oceani inſigne. Tunc Geſſoriacum oppidum à Claudio mirè excultum ferunt; & ad ornatum illum pertinere illa
Libro 12. cap. 1. Plinij de Platano arbore: *Quis non iure miretur arborem, vmbræ gratiâ tantùm, ex alieno petitam orbe?* PLATANVS *hæc eſt, per mare Ionium in Diomedis inſulam, eiuſdem tumuli gratiâ primùm inuecta; inde in Siciliam tranſgreſſa, atque inter primas donata Italiæ; & iam ad* MORINOS *vſque peruecta, ad tributarium etiam pertinens ſolum, vt gentes vectigal & pro vmbrâ pendant.*

Iulius Cęſar in Commentarijs Geſſoriaci mentionem nullam fecit; ideoque obſcurus eius æuo videtur fuiſſe locus. Pomponius Mela Claudio
Libro 3. cap. 2. viuente ſcripſit, *vltimos Gallicarum gentium Morinos, portu quem Geſſoriacum vocabant, non habuiſſe quidquam notius.* Ptolemæus Γεσοϱϱιακὸν appellat:
Libro 1. cap. 21. Florus comparat cum Fregellis oppido Volſcorum in Italiâ: Plinius vno loco meminit *Geſſoriaci*
Libro 4. cap. 16. Cap. 17. *Morinorum gentis littoris*; alio, *pagi, qui Geſſoriacus vocabatur.* Itinerarium maritimum Imp. Antonini, notat, *à Portu Geſſoriacenſi, ad Portum Rutupium, ſtadia* CCCCL.

Robertus Guaguinus, Hermolaus Barbarus, & Domi-

Digitized by Google

Dominicus Niger collocant Geſſoriacum ad Brugas: Hector Boëtius ad Sluſam municipium: Io. Talbotus ad Caletum: Turnebus & Surita ad vicum Soacum: Scaliger ad *Geſſoire* oppidum: Rob. Cœnalis ad Caſletum: Bilibaldus ad Gandauum: nonnulli ad Diepam Eſſuorum: Rhenanus, Maſſonus, Lelandus, Maginus, Velſerus, Camdenus, & alij complures ad Bononiam; quorum opinioni ſubſcripſit Meyerus, qui ſic in Annalibus Flandriæ, anno M. CCC. VII. *Hæc facta ſunt Bononiæ, quæ nomine dicta eſt antiquo* GESSORIACVM, *Morinorum nauale, Marcellino inter veteres memorata, pertinebátque antiquitus ad Comitatum Flandricum; ſed per calliditatem Gallorum, aliáſque partitiones hereditarias, auulſa fuit.* Florus per Stadium emendatus, Bononiam & Geſſoriacum contigua primùm fuiſſe loca, intermedio flumine tantùm diſtincta, clarè inſinuat, vbi ſcribit, *Auguſtum ea pontibus iunxiſſe, claſſibúſque firmaſſe.* Exinde Bononiæ nomen primus ſolitariè retulit Eutropius in vitâ Diocletiani Imp. Deinde Marcellinus Conſtantio Aug. X. Iuliano III. Coſſ. hoc eſt, anno Chriſti CCCLX. *Notarius* BONONIAM *mittitur, obſeruaturus ſollicitè, ne quiſquam fretum Oceani tranſire permitteretur.* Idem Ammianus alibi: *Ad hæc prohibenda ſi copiã dediſſet for-*

Libro 4. cap. 12.

Libro 9.

Libro 10.

Libro 27.

H

fortuna proſperior, ORBIS EXTREMA *Dux efficaciſſimus* (Theodoſius) *petens, cùm veniſſet ad* BONONIAE *littus, quod à ſpatio controuerſo terrarum, anguſtijs reciproci diſtinguitur maris, attolli horrendis æſtibus aſſueti, rurſuſq́, ſine vllâ nauigantium noxâ, in ſpeciem complanari camporum. Exinde tranſmeato lentiùs freto, defertur* RVTVPIAS, *ſtationem ex aduerſo tranquillam.* Tum Olympiodorus in hiſtoriâ Honorij Senioris, & Theodoſij Honorijq́ue Iunioris, de Conſtantino Tyranno: *Relictis Britannijs traiecit cum ſuis ad* BONONIAM, *quod maritimum eſt, ac primum in Gallorum finibus oppidum.* Si tunc temporis *primum*, ergo nondum exſtabat Caletum. In Libro prouinciarum & ciuitatum Galliæ, in Belgicâ ſecundâ, in quâ eſt tranſitus in Britanniam, ſub Metropoli Rhemenſi, poſt Ciuitatem Morinûm, proximè recenſetur *Ciuitas Bononienſium.*

Bononiam porrò & Geſſoriacum pro vno & eodem loco habita fuiſſe, conuincitur ex Itinerariâ tabulâ Peutingeri, vbi legitur:

GESSORIACVM, *quod nunc* BONONIA:

ratioq́ue itineraria exactè reſpondet diſtantiæ, quam inter Ambianos & Geſſoriacum poſuit Antoninus. Prætereà, piraticam Carauſij factionem, quam Geſſoriacenſibus muris incluſam, & captam

Vide ſup. cap. 5.

captam retulit Panegyricus Conſtantio Auguſto dictus; alter ad Conſtantinum Max. eius filium, ad Bononiam fuiſſe deuictam commemorat; ita vt Bononia & Geſſoriacum pontibus ab Auguſto iuncta, fuerint neceſſariò vnum idemque oppidum, vetuſtiuſque nomen tunc temporis exoleuiſſe videatur. Nec enim iudicandum eſt, tantos Auctores, ad tantos Principes, in huius loci notatione, recenti tum memoriâ, aberrauiſſe. Adde, quòd ad Bononiam PHARVS extitit à Romanis poſita, quæ nocturno nauium curſui portum oſtenderet: ea longo pòſt tempore à Carolo Magno reſtaurata fuit, vt teſtatur Regino, apud quem corruptè *Phanum* legitur pro *Pharum*; nunc vulgò dicitur *turris d'Ordre.* Ceterùm quòd Marcus Velſerus & Philippus Cluuerius affirmant, portum Iccium, eumdem fuiſſe cum Geſſoriaco, qui poſterioribus ſæculis dictus ſit Bononia; falſum eſt, ſi Ptolemæo fides: is enim licet Icio promontorio, & Nauali Geſſoriaco, eumdem tribuat latitudinis gradum, ſcilicet LIII. & ſcrupulum eumdem, ſcilicet XXX: tamen in longitudine valdè differre oſtendit, quòd vterque locus eidem quidem ſubſit longitudinis gradui XXII; ſed Icium Promontorium ſub indicati gradus ſcrupulo XV. Geſſoriacum verò ſub ſcru-

Ad fragmen. Tab. itiner. Libro 2. cap. 28.

pulo XLV. vnde planè neceſſum eſt, non fuiſſe eadem iuxta veteris Aſtronomi calculum: qui ſanè vir Ægyptius, vt *mirus in reliquis etiam Galliæ ordinandis turbator fuit*, ipſomet Cluuerio aſſertore; ita in horum locorum indicando ſitu, præpoſterè cenſuit, dum Geſſoriaco præpoſuit Icium, ſic alioquin extra Morinorum terminos ablegandum.

Deinde, certum eſt, omnem oram maritimam, quæ fuit prouinciæ Morinorum, olim conſtitiſſe PAGIS, qui (vt obſeruauit Scaliger in Auſonium) fuerunt ampli tractus, & prouinciarum præpoſituræ. Plinius, (vt antè monuimus) meminit *Geſſoriaci pagi*, in quo fuit *Geſſoriacum Nauale*, in Auſtrali Morinorum limite, vbi nunc Bononia. Scrickius in Archiuis Eccleſiæ S. Petri, Caſtelli Morinorum, in chartâ anni M. LXXXV. ſcriptum repperit, *Caſſel, in pago Menapiſco*: ſcilicet iuxta Boreale Morinorum littus, Straboni *Menapiorum conterminum*, vbi *Icium* Cæſaris Nauale collocat ipſe; vbi portus noſter nunc extat Mardiccius. Vnde patet luce clariùs, Iccium & Geſſoriacum, diuerſos fuiſſe portus; quippe totâ pænè prouinciæ Morinorum longitudine (Oromanſaco pago intermedio) ab inuicem diſcretos. Accedit Romanorum itinerum diuerſitas, quam habes ſuprà,

Libro 4. cap. 16.

In Ind. Geogr.

Cap. 5.

ſuprà,ex Itinerario Antonini, auctoribus rerum Flandricarum, & ſchemate topographico, per quod littus Morinorum,quale ſub Romanis fuit, exhibuimus,vt Militares viæ ducentes ad vtrumque Portum,meliùs obſeruarentur.Habes ibidem ad viarum interſectiones, pro Portuum tuitione, loca præſidiorum, & ſtationum Romanarum, è quibus natæ vrbes, caſtra, & oppida, cùm anteà (ex Dione) Morini nulla haberent. *Habitabant Romani* (inquit Beda) *intra vallum, ad plagam meridianam, quod Ciuitates, Fana, Pontes, & Strata ibidem facta, vſque hodie teſtantur.* Libro 39.

VIROVIACVM,oppidum non ignobile,etiamnum ſupereſt, ad Militarem viam, vulgò *Veruik*, corruptè in Itinerariâ tabulâ *Virouinum.*

MINARIACVM quoque,quod primùm *Aëtij terra*,in Vitâ ſancti Vedaſti, tum *Stegria* & *Stegra* dictum, vulgò *Eſterre.* Ad eius pontem in Liſâ fluuio pertingit regia via vetus, ibíque in ruderibus nummi veteres paſſim effodiuntur. Malè Cluuerius *Minariacum* collocat ad oppidum *Meruille*, quod olim *Minor villa*, & à S. Moronto, Broilij Cœnobij fundatore, *Meronti villa* dicebatur.

CASTELLVM, nunc emollitâ voce Romanâ *Caſletum*, vulgò *Caſſel*, locus eſt ad concurſum

Digitized by Google

viarum amœniſſimus, & commodiſſimus præſidio; in monte quippe ſitus, è quo, ſereno cęlo, non ſolùm portus omnes, & ipſum fretum, ſed & vrbes triginta ad minimum in planicie ambiente, ſpectantium oculis hodie ſubijciuntur; quod aliàs nullibi in Orbe obſeruatum. Superſunt in verticis decliui rudera nummis referta, reliquiæ Arcis Romanæ, è quâ olim toti tractui inuicta gens imperabat.

TEROANA, Ptolemæo Ταρȣάνα; Antonino *Teruanna*; quibuſdam æui medij Scriptoribus *Tarubanum*, antiquiſſima Morinorum Metropolis; in Libro prouinciarum *Ciuitas Morinûm*; alibi *Ciuitas Morinenſis*; nonnullis *Tervana*, quaſi *terra vana*, ob vilitatem territorij: ſita fuit ad fluuium Liſam, tertio lapide à fano S. Audomari, vbi viæ militares ſe interſecant; erecta primò Romanorum militum manu, à quibus COLONIA MORINORVM nuncupata; ad quam pertinet antiquus iſte lapis, pridem repertus in Geldriâ:

MINERVAE
CVR. LADAE
T. PVNICEVS CE
NIALIS IIVIR CO
LON. MORINO
RVM. SACERDOS

RO-

ROMAE. ET. AVG
OB. HONOREM
F. V. A. M. O. V. L.

Vrbs fuit patrum noſtrorum memoriâ valdè florens, quam Carolus V. Imp. funditus euertit, anno M. D. LIII. Vnde natum chronographicum, *DeLetI MorInI*. Sedes Epiſcopalis cum Henrico II. Galliæ Rege diuiſa eſt, ita vt media pars Iprenſi & Audomaropolitano Epiſcopis, altera Bononienſi cederet. Pacis poſtmodum legibus, vrbs deſtructa, Regi Galliæ reddita eſt, eâ conditione vt mœnibus nuſquam cingeretur.

FINIS.

Digitized by Google

AMPLISSIMO VIRO IO. IAC. CHIFFLETIO ARCHIATRO REGIO ERYCIVS PVTEANVS S. D.

EA *ſæculi noſtri felicitas eſt, Ampliſsime Vir, vt plures paſsim ſcribant: ea infelicitas, vt pauci benè, & exemplo melioris æui. Te inter paucos eſſe, iſte nunc de Portu Iccio liber oſtendit; Belgicis quoque typis, poſtquam Hiſpanicis prodiјt, & laudari vbique cœpit, quàm maximè dignus. Liber? imò Portus ipſe, olim Cæſaris, nunc tuus; quia ingenioſè & feliciter* DEMONSTRATVS. *Mari ſuo merſus iacuit, detectus à* GAMELIO; *ſed vt per te demum ſciretur. Tu poſt Marlianum, Meyerum, Vigenereum, Merulam, denique poſt Cluuerium, quàm eruditus, tam verus & accuratus fuiſti: inuenire potens quod ab omnibus hactenus doctis nequidquam quæſitum eſt. Hanc igitur induſtriam ingenij ac felicitatem admirantur omnes: ſed inprimis Morini*, vltimi, *vt cum Melâ dicam*, Gallicarum gentium; *qui cùm à Iulij Cæſaris temporibus belli famâ nobiles ſint, pulcherrimum & antiquiſsimum maris ſui terræq; monumentum tibi extero debent,*

debent, ac publicâ voce acceptum referunt, tot iam ſæculis ignoratum. Itaq. qui ſint Morini, & vnde dicti, ſcire nunc licet. Hinc Geſſoriacum, hinc vias per eum tractum militares, aggereſque: ad ſummam, ICCIVM *eſſe* MARDICCIVM, & commodiſſimum, *vt Cæſar ſcribit*, in Britanniam traiectum *videmus. Poſtquam inſtauratus eſt, nomen ſuum inuenit, quod tamen incremento ſyllabæ retinuerat. Nomen, & ſic terrorem: vt iam in Rege Cæſarem iterùm vicinæ Inſulæ timeant. Hoſtes quidem hactenus, quia non impediti, imperio quodam vndas tenuère. Tamquam Neptuni filij & furore maris armati, magis magiſque in potentiam Hiſpanicam inſurgere auſi ſunt, propinqua ac ſimul remota littora infeſtare: breuiter, Oceani quaſi imperium quà mundus patet moliri. Sed adhuc* PORTVS ICCIVS *ignorabatur, adhuc* CHIFFLETIVS *non ſcripſerat. Tuus ille calamus mare aperuit; vires animoſq. nobis dedit, hoſtibus eripuit. Quid attinet dicere? E portu* ICCIO *Britannia à Cæſare inuadi potuit, & in poteſtatem Romanorum venit. Satis non erat pugnare Cæſarem, niſi* ICCIVM *haberet: ſic nec ſatis,* ICCIVM *fuiſſe, niſi Cæſar pugnaret;* PHILIPPVM *habemus, cuius potentia omni bello par eſt, & Fortuna ſufficit. Nuper autem Caletum fuiſſe* ICCIVM *nonnulli arbitrati ſunt: quo potiſſimùm momento conditiones pacis inter* PHILIPPVM II. &

I HEN-

HENRICVM IV. *librata*; *cùm non tam de Vrbe, quàm de portu ageretur; nec tam de portu quàm de* ICCIO. *Sanè quantum Rex Hiſpaniarum Gallijs conceſſit, Regi, vt ſic loquar, eruditio tua reddidit. Tam felici induſtriâ factum eſt, vt cùm oppidum Galli receperint, intelligant demum in poteſtate noſtrâ Portum adhuc manere. Omnia ſic quidem claſſis poterit; Portum habet: cum victoriâ bellum erit; nauibus pugnabitur. Prorſus in mari tellus vincenda eſt: vireſq́; Regiæ, quia nauale habent, quia* ICCIVM *habent, ſternent ac domabunt omnia: Vbi malacia eſt, tempeſtatem facient; rurſus vbi tempeſtas, malaciam ac tranquillitatem. Noſter iam Neptunus erit; & omnia maris numina in ſubſidium virtutis adducet. Liber hic interim tuus à Doctis Magniſq́; æternùm æſtimabitur, & quia cum felicitate temporum nominis tui famam illuſtriorem faciet, doctrinâ ipſe & virtute æternus eris. Nunc etiam præmia vtriuſque in Hiſpaniâ & Belgio velut teſtimonia nactus es, vt cùm magnus domi eſſes, magis etiam foris inclareſceres. Fruere his præmijs, & fruere nunc magis ingenio tuo: maximum enim eſt, Portum* ICCIVM DEMONSTRASSE. *Vale. Louanij, in Arce, Nonis Iunij, ſiue* XI. *die menſis* Παωνι, *qui* XI. *apud Ægyptios*, ∞ .IↃC. XXVII.

EGO

EGO qui ſubſcripſi, poſtquam hunc librum ex mandato Reuerendi admodum viri D. Ioannis Mendietæ, Sereniſſimi Infantis Don Ferdinandi S. R. E. Card. & Archiep. Toletani Vicarij, perlegi, ſic cenſui; nihil quod bonos ſanctoſque mores offendat ineſſe, continere plurima ob quæ facultas poſsit concedi vt edatur, videri Auctorem non minùs feliciter, quàm qui detexit ignoratum tot ſæculis Portum, inueniſſe Portus antiquitatem & nomen, quod ingenia Eruditorum hactenus exercuit. Madriti III. Kal. Iul. M. DC. XXVI.

Lucas Torrius.

EL Doctor Don Iuan de Mandieta, Vicario General de la villa de Madrid y ſu partido, &c. Hemos viſto eſta obra, y examinadola, y no ay en ella coſa contra nueſtra ſanta Fè Catolica, ni buenas coſtumbres, y por lo que à Nos toca, ſe puede imprimir. Fecho en Madrid à primero de Iulio de ſeiſcientos y veinte y ſeys años.

El Doctor Juan de Mendieta.

Por ſu mandado,

Iuan Perogila, Notario.

CVM, teſte Marco Tullio in Epiſtolis ad Atticum, Geographica ſint res valdè difficiles ad explicandum; meritò laudandus eſt Io. Iac. Chiffletius, qui portum Iccium Iulij Cæſaris primus nobis indicauit, illuſtrauitque eruditiſſimo hocce Commentario: qui quoniam nihil contra bonos mores continet, publici iuris fieri optimo iure debet, & virorum Principum manibus teri. Sic cenſeo, Madriti IV. Kalendas Auguſti, anni M. DC. XXVI.

Julius Cæſar Firuſinus,
Mathematicus Regius.

SVMA DE LA LICENCIA.

TIENE *licencia de los Señores del Conſejo ſupremo de Caſtilla el Autor deſte libro, para poderle imprimir, como conſta del teſtimonio que dà Juan Loçano, Eſcriuano del Rey nueſtro Señor, y Oficial mayor en el oficio de Marcos de Prado y Velaſco Eſcriuano de Camara de ſu Mageſtad, en Madrid à ocho dias del mes de Agoſto de mil y ſeiſcientos y veinte y ſeys.*

AP-

APPROBATIO.

HVNC Ioan. Iac. Chiffletij de Iccio Iulij Cæſaris Portu Commentarium, nuper in Hiſpaniâ approbatum atque excuſum, digniſſimum cenſeo, qui ab Auctore iam auctus & recenſitus, in Belgio recudatur, raræ atque vtilis Antiquitatis Belgicæ noſcendæ ergô.

P. Coens S.T.L. Canonicus, & librorum Cenſor Antuerpienſis.

Digitized by Google

ANTVERPIÆ,

EX OFFICINA PLANTINIANA

BALTHASARIS MORETI.

M. DC. XXVII.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google